

PAPER DETAILS

TITLE: Trabzon Akçaabat İlçesi Vakıf Envanteri Ve Vakıf Kültür Varlıkları Restorasyonları

AUTHORS: İsmet ÇALIK

PAGES: 161-184

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1332616>

Trabzon Akçaabat İlçesi Vakıf Envanteri Ve Vakıf Kültür Varlıkları Restorasyonları*

İsmet Çalık**

Öz

Türk İslam medeniyetinin önemli bir parçası olan Vakıf Medeniyeti, Anadolu'nun Türkleştirilmesi süreci ile birlikte tüm önemli yerleşim alanlarında varlığını hissettirmiştir. Trabzon ve en önemli ilçelerinden Akçaabat da 1461 tarihli fetihten sonra birçok vakıf faaliyetleri ile tanışmıştır. Halihazırda Trabzon ilinin en kalabalık ve büyük ilçesi konumundaki Akçaabat'ta bulunan, Medeni Kanun'a göre kurulanlar dışındaki, Vakıf kayıtlarının ve taşınmazların incelendiği bu çalışma kapsamında ilçenin yayın tarihi itibari ile kayıtlı vakıf taşınmaz envanteri ortaya koyulmuş, vakıf kayıtları ve taşınmaz özelliklerine değinilmiştir. Eski eser niteliği bulunan taşınmazların iki binli yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen restorasyonları detaylı şekilde irdelenmiş ve eserlerdeki müdahaleler sunulmuştur. Akçaabat ilçesinin vakıf kayıtları için bir envanter niteliği taşıyan çalışma ile restore edilen tarihi eserlerin restorasyon süreçlerinin belgelenmesi ve gelecekte yapılacak çalışmalara altlık oluşturması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akçaabat Vakıf Eserleri, Restorasyon, Vakıf Envanteri

The Waqf Inventory of Akçaabat and Restoration of Waqf Heritage

Abstract

With the Turkification of Anatolia, the Waqf Civilization, a significant component of Turkish-Islamic civilization, has left its mark on all significant settlements. Since the time of the conquest in 1461, Trabzon and Akçaabat, one of its most significant districts, have witnessed numerous waqf activities. The study has looked at waqf records and real estate in Akçaabat, the most populous and largest district in Trabzon province. The registered waqf immovable inventory, as of the publication date, of the district, was examined, and the establishment records and properties of the immovables were revealed. The restorations of waqf heritage made by the General Directorate of Foundations in the 2000s were examined in detail and interventions in the works were presented. The aim of the study is to establish an inventory of the waqf records of Akçaabat, to document the restoration processes of the restored historical monuments, and to create a basis for future works.

Key Words: Waqf Heritage of Akçaabat, Restoration, Inventory of Waqf.

* DOI: 10.16971/vakiflar.806907

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date Ekim 2020 / October 2020

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Ekim 2021 / October 2021

** Dr./İnş.Yük.Mühendisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Trabzon Bölge Müdürlüğü; Trabzon-TÜRKİYE;
e-posta: ismetcalik@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1096-428X>

Giriş

Vakıf Medeniyeti, dokunduğu her coğrafyada ve her alanda sosyal ve beşerî hayata önemli tesirleri olan bir anlayıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşme aşaması olan Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde varlığını kabul ettiren bu medeniyet, Osmanlı döneminde ise etkin olma anlamında zirve zamanını yaşamıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgeleri fethedildikleri tarihlerden önce vakıf kavramıyla tanışmış olsalar da fetihlerden sonra daha sistematik şekilde vakıf hizmetlerinden faydalanmışlardır. Bu hizmetler genellikle zamanımızın belediyeçilik ve sosyal devlet hizmetlerinin faaliyet alanlarını kapsamaktadırlar. Vakıflar gerçekleştirdiği sosyal hizmetlerin yanında camileri ile de halkın dini alandaki hizmetine koşarak hayırlarının ebedi olarak sürmesini amaçlamışlardır.

Vakıf, taşınır veya taşınmaz bir değerın belirli gayelerle bir amaca tahsisinden doğan hukuki statüye ve süreklilik kavramına sahip, malın doğrudan kendi kendini temsil ettiği, tescilinden sonra kurucusu dahil herkesi bağlayan hukuki bir akit; Vakfiye ise bu akitte bulunması gereken temel kuralların yer aldığı ve hâkimin kararıyla hüküm ifade eden yazılı bir belgedir (Öztürk, 1995: 21).

Türkler, Anadolu'ya geldikleri 11. Yüzyılın başlarından beri yerleştikleri alanlarda vakıflar kurarak hem Allah rızasını kazanmanın hem de gönül kazanmanın peşinde olmuşlardır. Anadolu'da ulaşılmış en erken tarihli vakfiye 1048 tarihli, Erzurum Pasinlerde "Seyyid Şerif Halil Dîvânî Zaviyesi Vakfı'na aittir. Bu tarih aynı zamanda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün uzun yıllar kullanılan logosunda bulunmuş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün temsili kuruluş tarihi olarak da kabul görmüştür. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da Türk varlığının artık kesinleşmesinin ardından gelen iki asırlık süreçte özellikle Doğu, Orta ve Batı Anadolu'da artık önemli bir Türk hâkimiyeti olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Anadolu ve Rumeli'deki fetihlere Anadolu coğrafyası büyük ölçüde Türk hâkimiyetine girmiş olsa da İstanbul ve Trabzon 15. Yüzyılın ikinci yarısına kadar bu hâkimiyetin dışında kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in önce 1453'te İstanbul'u ardından da 1461 yılında Trabzon'u fethiyle beraber Anadolu'nun tam olarak Türk hâkimiyetine girdiği görülmektedir. Trabzon, fetihden sonra Türk hâkimiyetinde İslam ile resmi olarak tanışmış ve önemli Osmanlı sancaklarından biri haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in fetih hakkı olarak kendisine ait taşınmazlarını vakfına dahil etmesi ile bu bölgedeki vakıf faaliyetleri de başlamış bulunmaktadır. İlerleyen tarihlerde Gülbahar Hatun, İskender Paşa, Musa Paşa gibi valiler, valide sultanlar, alimler ve zengin kimselerin vakıflarının yanında halkın birlikte organize olup oluşturduğu çeşitli vakıflar olmuştur. Bu vakıfların cami, türbe, medrese gibi hayrat taşınmazlarının yanında dükkân, tarla, han, hamam, arsa gibi çeşitli akarları da bulunmaktadır. İlerleyen zaman içinde Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde ülkenin yaşadığı savaşlar, ekonomik ve idari sebepler, belediyeçilik ve kadastro faaliyetleri gibi nedenlerle bazı taşınmazların yıkıldığı ve vakıf kayıtlarından çıktığı bilinmektedir.

1. Akçaabat

Trabzon ilinin en büyük ilçesi olan Akçaabat, gerek sosyal hayatı gerekse doğal güzellikleri ile kendine haklı bir ün edinmiş önemli bir yerleşim yeridir. İlçenin doğusunda Ortahisar ve Maçka, batısında Çarşıbaşı, Vakfıkebir, güneyinde Düzköy, kuzeyinde ise Karadeniz yer almaktadır. Trabzon kent merkezine 13 km uzaklıkta olup 385 km² yüzölçümüne sahiptir (www.akcaabat.gov.tr). Akçaabat; eski kaynaklarda Akçaabad, Akçeabad, Polathane, Pulathane, Yemhura, Barbaros isimleri ile anılmakta olup, 1880 yılında Belediye 1884 yılında da İlçe statüsü kazanmıştır (Dinç, 2013: 1).

Engabeli bir araziye sahip olan Akçaabat, dağların kıyıya paralel uzandığı Karadeniz coğrafyasının tüm unsurlarını içerir. Küçük derelerin aktığı derin vadiler ilçenin güney-kuzey akslarını oluşturur. İlçenin üst

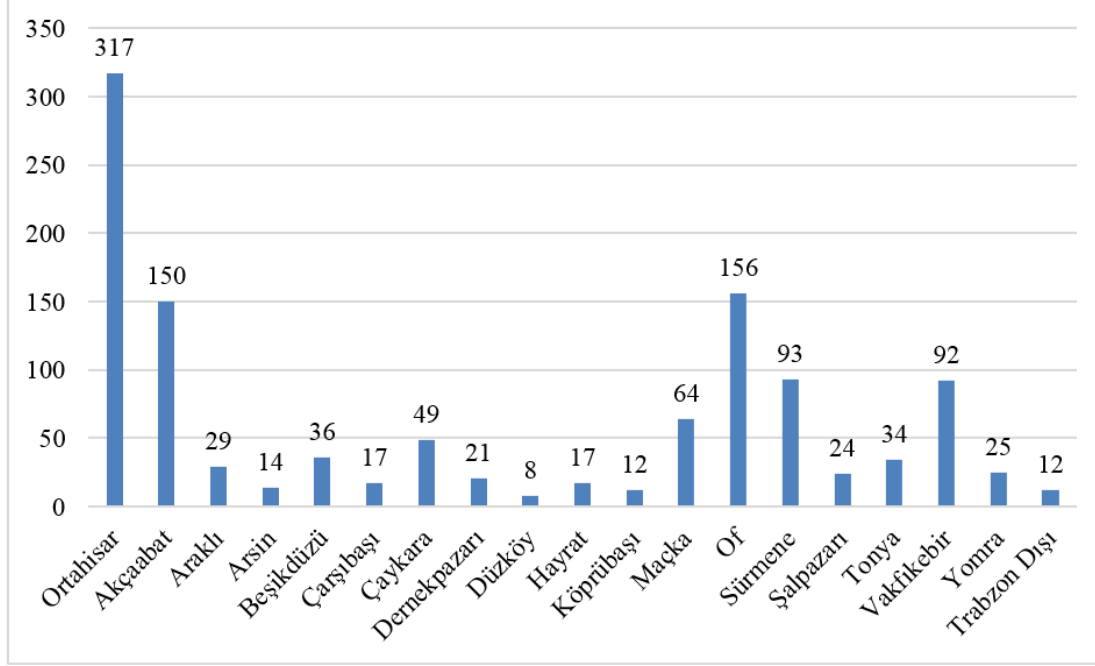
kesimlerinde bulunan yaylaları halkın yaşamında ve folklorunda önemli etken olan unsurlar arasındadır. Karadeniz ikliminin yoğun yağışlarından beslenen ilçede orman alanları ilçe yüzölçümünün %37'sini oluşturmaktadır (www.akcaabat.gov.tr). Halkın başlıca geçim kaynakları tarım, hayvancılık, balıkçılık ve turizm olup özellikle başlı başına bir marka haline gelen Akçaabat Köftesi, horonu, tereyağı ve yayla turizmi ile ilçe adını duyurmaktadır.

İlçede Orta Mahalle, korunmuş dokusu ve kimliği ile önemli bir turizm mekânı durumundadır. İlçeyi görmeye gelenlerin başlıca uğrak yeri olan Orta Mahallenin yanında 14. yüzyılın ilk dönemine ait Akçakale ilçenin önemli turizm bölgelerinden biridir. Bunlarla birlikte ilçe içine yayılmış çeşitli sivil ve kamusal tarihi eserleri bulunmaktadır. Kamusal eski eserlerin bir kısmı Vakıf yoluyla vücuda gelmiş yapılarıdır. Vakıf yolu ile oluşan birtakım eserler ise ne yazık ki zaman içinde yıkılarak yenilenmiş ve orijinal kimliklerini yitirmişlerdir. Özdemir yaptığı araştırmada XVIII. Yüzyılda Akçaabat kazası merkezinde 5'i bireysel, 5'i de yerel imkanlarla yaptırılmış 10 adet camiden söz edilmektedir (Özdemir, 2018: 325).

2. Akçaabat Vakıf Envanteri

Vakıf kayıtlarının araştırılması, derlenmesi, mevcut taşınmazlarla irtibatlandırılması adına Cumhuriyet döneminden önce başlayan çalışmalar halen sürmektedir. Gelişen teknoloji, ulaşım ve bilinç ile sürekli bu alandaki çalışmalara yenileri eklenmekte ve kayıtlar güncellenmektedir. Gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gerek Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün gerekse ilgili diğer paydaşların yapmış olduğu yeni çalışmalar, elde edilen yeni bilgi ve belgeler doğrultusunda vakıf kayıt ve sayılarının değişime açık olduğu bilinmektedir. Bu çalışma kapsamında irdelenen vakıf kayıtları, Süleyman Dinç'in (2013) Trabzon ilinde tespit edilen vakıf kayıtlarını çalıştığı "Fetihden Günümüze Trabzon Vakıfları" adlı çalışmasından faydalanılarak sunulmuştur. Bu bilgiler ışığında Akçaabat'ta kurulmuş vakıflara ilişkin değerlendirme ve analizler yapılmış ve dikkat çeken hususlar vurgulanmıştır. Güncel olarak yayınlanmış Trabzon ilinin coğrafi sınırları ele alınarak derlenmiş ve çevrim yazıyla Aygün vd. (2019) tarafından yayınlanan "Trabzon Hurufat Defterleri" çalışmasında kayıt tutulan 1691-1835 yılları arasındaki Hurufat kayıtları sunulmuştur. Ruznamçe olarak da adlandırılan, vakıflarla ilgili atamalarda ataması yapılan kişiye berat verilmesinin akabinde, bir nevi berat özeti denilebilecek kayıtların defterlere kaydedilmesiyle oluşturulan Hurufat Defterleri, tutuldukları dönemin idarî yapısına göre kazaların isimlerinin alfabetik harf sırasına göre dizilmesi ve vakıf atama işlemlerinin ilgili kaza isminin altına yazılmasıyla oluşturulmuştur (Demirtaş, 2012: 49). Hurufat Defterlerindeki atama kayıtları genel olarak birkaç satırlık kayıtlar olsalar bile; ücretlerin belirtilmesi, atamaların ve görev değişikliklerinin nedenlerini, vakıf eser adları ile bu eserlerin yapılış tarihi veya bu yapılarda zaman içerisinde meydana gelen değişiklikleri belirtmeleri açısından önemli belgeler niteliğindedir. Aygün'ün çalışması kapsamında incelenen Akçaabat ilçesinin lafız olarak hurufat kayıtlarında geçtiği toplam 331 kayıt tespit edilmiştir. Birçok taşınmazın çeşitli sebeplerle tekraren kayıtlarda yer aldığı ve yine birçoğunun çalışma kapsamında sınır şartları olarak kabul edilen güncel Akçaabat coğrafi sınırları içinde kalmadığı görülmektedir. Akçaabat ile ilgili en eski hurufat kaydı olarak 1706 tarihli Akçaabat İstirikya (Darıca) köyü camisi, en son kayıt olarak da 1835 tarihli Nefs-i Bulathane semtinde Küçük Mehmed bin Süleyman tarafından yaptırılan cami ile ilgili kayıt bulunmaktadır. Söz konusu hurufat kayıtlarında vakıf isimleri istisnalar haricinde zikredilmediğinden vakıfların banisi, bulunduğu mekân ve ilişkili olduğu hayrat eserle bağlantılı olarak kesin yargılara varılamamış ve hüküm kurmaktan uzak durulmuştur. Bu manada Süleyman Dinç'in "Trabzon Vakıf Kayıtları" kitabı ile Trabzon Hurufat kayıtlarının yayınlandığı Aygün ve arkadaşlarının "Trabzon Hurufat Defterleri" çalışmasının karşılaştırılmalı incelemesinin başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek bir potansiyele sahip olduğu değerlendirilmiştir. Bu itibarla bu çalışma kapsamında genel bilgilerin sunumu dışında hurufat kayıtları verileri kapsam dışında tutulmuştur.

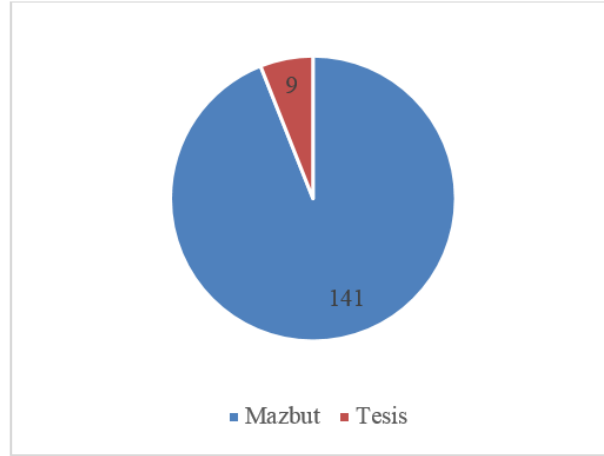
Trabzon Vilayetinde kayıtlarına ulaşılmış ve listelenmiş 1035'i Mazbut ve 135 'i Tesis Vakfı türlerinde toplam 1170 Vakıf kaydı bulunmaktadır (Dinç, 2013: 2). Bu vakıflardan en eski tarihli Vakıf, 1531 tarihli; Vakfiye, atik esas ve şahsiyet kayıtları ile sabit İskender Paşa Bin Mustafa Bey Mazbut Vakfıdır (Dinç, 2013: 63). Kuruldukları ilçelere göre Trabzon ilindeki Vakıf kayıtları sayısının dağılımı Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Kuruluş yerlerine göre Trabzon ilinde tespit edilmiş vakıf kayıtlarının ilçelere göre dağılımı

Şekil 1'de sunulan grafikten anlaşıldığı üzere, kuruluş yerleri itibari ile Trabzon ilinin en yoğun vakıf kaydı günümüzde Ortahisar ilçesi olarak adlandırılan şehir merkezidir. Akabinde Of ve Akçaabat ilçeleri ön plana çıkmaktadır. Bu kayıtların detayları ve vakfiyeleri incelendiğinde, her ne kadar belirtilen ilçelerde kurulmuş olsa dahi; farklı ilçelerde hatta farklı illerdeki taşınmazların ve faaliyetlerin olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın bu kapsamında sunulan bilgiler; vakıfların kuruluş yerleri esas alınarak yapıldığından diğer yerleşim alanlarında Akçaabat ilçesi ile etkileşimi olan vakıf kayıtları çalışma dışı tutulmuştur.

Akçaabat ilçesinde Dinç'in çalışmasında sunulan 150 adet vakıf tespit edilmiştir. Söz konusu 150 vakıf kaydının 49'unun vakfedeni kayıtlarda belirli olup 101 vakfın ise vakfedenine ilişkin bilgi mevcut değildir. Yine bu 150 vakıf kaydının 46'sı Vakıf defterlerinde Defter-Sayfa-Sıra numarası ile kayıtlıdır. Akçaabat Vakıf kayıtlarının, 141'i mazbut, 9'u ise tesis vakfı şeklinde olup, bu oranı gösterir grafik Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Akçaabat vakıf kayıtlarının türlerine göre dağılımı

Vakıflar bir mülkün üzerindeki tasarruftan Allah rızasını sağlayacak şekilde vazgeçip, bir malı hayra özgülemek olarak tanımlandığından ortada vakfedilecek bir malın varlığı elzemdir. Bu bağlamda genellikle bilinen yöntemi ile gayrimenkullerin vakfedilmesinin yanında nakit paranın mal statüsüyle vakfedilmesi ile ortaya çıkmış Nukud (Para) vakıfları da mevcuttur. Para vakfı, kuruluş sermayesinin bir kısmı veya tamamı nakit paradan oluşan vakıftır (Özcan, 2010: 97). Akçaabat vakıf kayıtları incelendiğinde 150 vakfın 7 tanesinin para vakfı olduğu görülmektedir. Akçaabat vakıflarının para vakıflarını gösterir liste Tablo 1’de sunulmuştur.

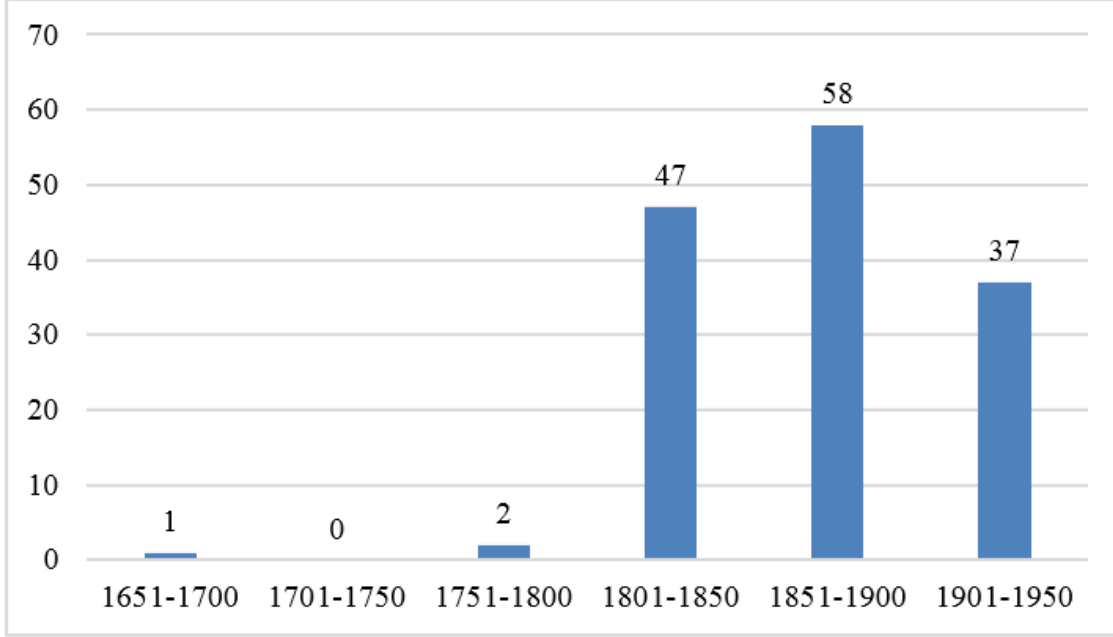
Tablo 1: Akçaabat Para Vakıfları

Sıra	Vakfın Adı	Tarihi	Vakıf Miktarı	Vakıf Kaydı		
				Defter	Sahife	Sıra
1	Abdulhalim Efendi Bin Temel	28.11.1913	1500 Kuruş	604	234	327
2	Abdullah Efendi Bin Hüseyin Refiki	01.03.1912	2500 Kuruş	606	143	182
3	Hasan Oğlu Süleyman ve Karındaşı Osman	28.03.1751	10000 Kuruş	803	98	135
4	Hüseyin Bin Mehmed Efendi ve Rufekası	21.01.1912	2000 Kuruş	606	63	89
5	Hüseyin Efendi Bin İsmail	04.08.1912	1500 Kuruş	606	168	213
6	Mehmed Efendi Bin Hasan Efendi	07.02.1913	300 Kuruş	606	234	293
7	Mehmed Ramiz Ağa Bin Emin Ağa	28.12.1903	995 Kuruş	605	68	87

XV. Yüzyıldan sonra kurulmaya başlanan Nukud- Para- Vakıfların XVIII. Yüzyılda tesis edilen vakıfların %31,77’sinin; XIX. Yüzyıldaki vakıfların ise %56,81’inin para vakıfları olduğu bildirilmektedir (Öztürk,1995: 138). Bu bağlamda Akçaabat’ta bu zaman diliminde para vakıflarının sayısının taşra özelliği olması sebebiyle yalnızca %4,67 civarında kaldığı ve genel ortalamanın çok altında olduğu görülmektedir.

İlçenin vakıf kayıtlarının kuruluş yılları itibari ile dağılımları dikkate değer bir konudur. İlçede tespit

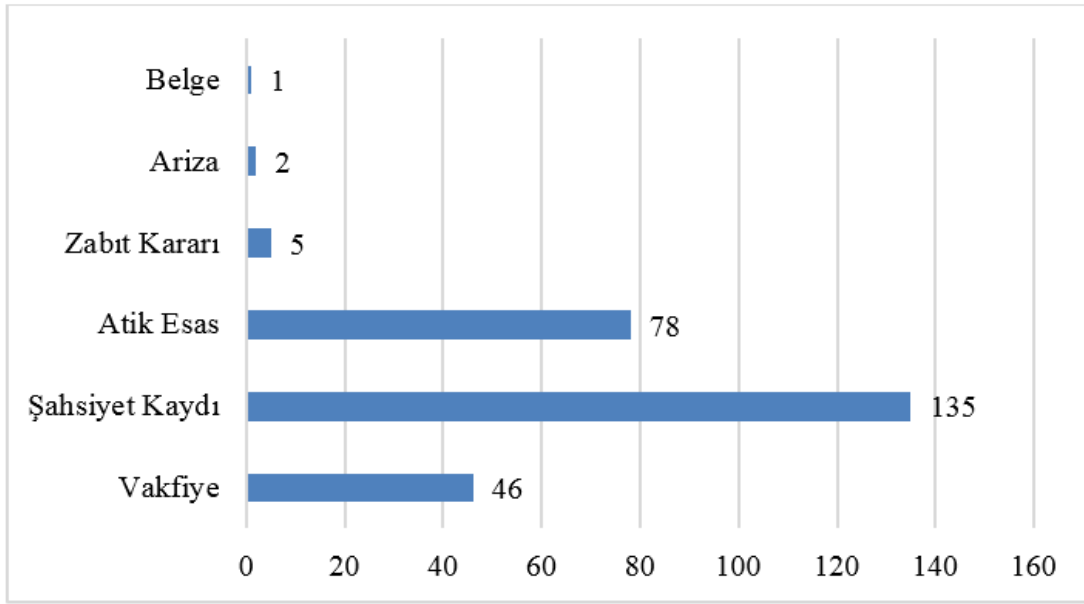
edilmiş olan en eski tarihli Vakıf 1659 tarihli “Osman Bin Sadullah Vakfı”dır (Dinç, 2013: 172). Vakfiye, Şahsiyet kaydı ve Zabıt Kararı Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde bulunan Vakfa ait; Cami, Mektep, Su değirmeni, zeytin, incir ve sair meyve ağaçları bulunan bahçe ve 3 adet dükkânın varlığı belirtilmektedir. Bunun akabindeki ilk kayıt 1751 yılında karşımıza çıkmaktadır. Akçaabat Vakıf kayıtlarının zamana bağlı dağılımını gösterir grafik Şekil 3’te sunulmuştur. Toplam 150 kayıt olmasına karşın tarih bilgisi olmayan 5 kayıt grafik dışı bırakılmıştır.

Şekil 3. Akçaabat Vakıf Kayıtlarının Zamana Bağlı Değişimi

Osmanlı döneminin duraklama ve gerileme döneminde yaşanan sorunlar tüm sosyal hayatta olduğu gibi Vakıf alanında da kendisini gösterir olmuştur. İyi niyetli, Allah rızasına dönük vakıf çalışmalarının yanında birtakım hukuki açık sebebiyle art niyetli olarak da bu alanın kullanıldığı genel bir kabuldür. İnsanları vakıf yapmaya yönelten psikolojik etkilerin yanında, geçmişteki uygulamalara bakarak toplumun beklentileri elde edilen servetin müsadere veya miras yoluyla bölünüp parçalanmadan, emin bir şekilde evlada intikal ettirme düşüncesi, şüphesiz vakıf kurma fiilini harekete geçiren dinamiklerden bazılarıdır (Öztürk, 1995: 20). Bu düşüncenin özellikle XIX. Yüzyılda vakıf sayılarının artış göstermesinde bir etken olarak karşımıza çıktığı düşünülmektedir.

Vakıf kayıtlarının tespitinde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)’nde bulunan çeşitli belgelerden faydalanılmıştır. Bu bağlamda bazı kayıtların birden çok belgesi mevcutken vakfiyeler bu anlamda en sağlam belge statüsündedir. Vakıf kayıtlarında en fazla karşılaşılan belge türü ise Şahsiyet Kaydı (Esas Defterleri) olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 4’te vakıf kayıtlarının tespit edildiği belgelerin dağılımları sunulmuştur.

Şekil 4. Akcaabat Vakıf Kayıtlarının Tespit Edildiği Belge Türü Dağılımları

3. Akcaabat Vakıf Taşınmaz Envanteri

Vakıf kayıtlarının sunulduğu yukarıda belirtilen bölümdeki vakıfların taşınmazlarının, günümüze, Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrolü altındaki taşınmazlara yansımaları oldukça düşük yoğunluktadır. 150'ye yakın Vakıf kaydının vakfın ana kriteri olan gayrimenkullerinin günümüze ulaşamaması, özellikle kadastro ve tapulama çalışmaları sürecinde oluşan bilinçsizlik, hatalar ve kötü niyetlerle bağlanabilir. Her ne kadar, eski eser taşınmazların 5737 Sayılı Vakıflar Kanunun 30. Maddesinde "Vakıf yoluyla meydana gelip de her ne suretle olursa olsun Hazine, belediye, özel idarelerin veya köy tüzel kişiliğinin mülkiyetine geçmiş vakıf kültür varlıkları mazbut vakfına devrolunur." hükmü çerçevesinde vakfı adına devrine imkân veren bir düzenleme olsa da kadastro kanunun rijit yaklaşımları, vakıf kaydı olduğu bilinen taşınmazların mazbut vakfı adına kaydına imkân vermemektedir.

Osmanlıdan günümüze gelmiş kayıt defterlerinde tespit edilen vakıflar ve taşınmazlarının günümüze gelmesinde yukarıda bahsedilen büyük sorunlar yaşanmıştır. Hali hazırda mülkiyet hakkını düzenleyen mevzuat çerçevesinde kadastro tespitleri ve tapulamaların büyük kısmı tamamlanmış ve arşivdeki kadar yoğun olmayan bir vakıf envanterine dönüşmüştür. Akcaabat ilçesinde çalışmanın yayına hazırlandığı tarih itibarı ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarına tescilli, mülkiyeti mazbut ya da Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait 10 adet taşınmaz bulunmaktadır (EVOS, 2020). Söz konusu taşınmazların mülkiyet durumu, tapu bilgileri ve meşhur isimleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Akçaabat İlçesi Vakıf Taşınmaz Envanteri

	Mahalle	Ada	Parsel	Alan (m2)	Meşhur İsmi	Cinsi	Malik
1	Ortamahalle	960	1	2.234,71	Yeni Camii	Kargir Cami	Vakıflar Genel Müdürlüğü
2	Ortamahalle	960	2	274,28	Yeni Cami altı dükkanları	Kârgir altı adet dükkan	Yeni Camii Şerif Vakfı Şahsiyeti Maneviyesi
3	Ortamahalle	969	11	302,95	Orta Mahalle Camii	Avlulu Kargir Camii Ve Odası	Vakıflar Genel Müdürlüğü
4	Dürbinar	160	14	560,95	Dürbinar Camii	Avlulu Camii Şerif ve Mahalle Odası	Vakıflar Genel Müdürlüğü
5	Dürbinar	154	378	271,54	Mezarlık Camii	Camii	Vakıflar Genel Müdürlüğü
6	Nefsipulathane	249	1	547,12	Nefsipulathane Camii	Avlulu Kargir Cami Ve Hoca Evi	Vakıflar Genel Müdürlüğü
7	Kavaklı	175	14	162,56	Lazlar Camii	Camii	Lazlar Camii Vakfı
8	Acısu	203	2	3.152,05	Balıkli Yaylası Camii	Camii Arsası	Vakıflar Genel Müdürlüğü
9	Ortamahalle	961	1	475,82	Park Alanı	Arsa	Vakıflar Genel Müdürlüğü
10	Çolaklı	1009	8	301,33	Apartman Dairesi	Arsa	Vakıflar Genel Müdürlüğü

Taşınmazların büyük çoğunluğu aynı alan içinde, ilçe merkezinde yerleşiktir (Resim 1). Akçaabat ilçesi Vakıf taşınmaz envanteri ile ilgili bilgi ve görseller aşağıda alt başlıklar halinde verilmiş, restore edilmiş olanların restorasyon bilgileri bir sonraki bölümde sunulmuştur.

Resim 1. (1-2-3-4-5-6-9) Numaralı Vakıf Parselleri Gösterir Uydu Görüntüsü

3.1. Yeni Camii

Akçaabat İlçesinde Orta Mahallede 960 ada 1 parselde kayıtlı 2.234,71m² alanda yerleşik Yeni Cami, 20. yüzyılın başlarında halktan toplanan paralarla inşa edilmiştir. Akçaabat Yeni Cami, giriş kitabesinde 1327(1909-1910) tarihi bulunmaktadır. Yerinde bulunan bir caminin mi yıkılıp yapıldığı, yoksa tamamen yeniden mi inşa edildiği bilinmemektedir. Yapı, 1970’li yıllarda esaslı bir onarım geçirmiştir. Dış kısmı özgünlüğünü korurken iç kısımda betonarme takviyeler yapılmıştır. Cami içindeki kalem işleri niteliksizdir. Özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan yapı batı mimarisinden izler taşımaktadır.

Yapım tekniği ve üslubu ile döneminin özelliklerini gösteren yapı, dikdörtgen planlı, kesme taş malzemeli, üzeri yüksek kasnaklı kubbe ile örtülüdür. “U” şeklinde mahfil katı betonarme olarak 70’li yıllardaki onarımda teşkil edilmiştir. Bu bölümler çapraz tonozlarla örtülüdür. Cami kubbesinde, kubbeye geçiş pandantiflerinde, mahfil çapraz tonozlarının üzerinde, pencere bordürlerinde ve kemerlerde kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Son cemaat mekânı beş bölümlü olup üzeri üç küçük kubbelidir. Son cemaat yerinde iki adet taş mihrabiye bulunmaktadır. Yapının kuzeybatı köşesinde kesme taştan, çokgen kaideli, soğan pabuçlu, silindirik gövdeli minare tek şerefelidir.

Mermer mihrap ve minberde kıvrık dallar, üzüm salkımları papatya ve gül şeklinde oldukça stilize edilmiş çiçek motifleri bulunmaktadır. Yapının dikdörtgen formdaki, geniş bordürlü mihrabın iki yanında tepeliğe kadar uzanan kaideli, başlıklı ve silindirik gövdeli birer sütünce yer almaktadır (Sümerkan vd., 1999: 3). Mermer minber de yoğun bir süslemeye sahiptir. Aynalık kısmında bitkisel motiflerle çevrelenmiş madalyon motifleri, süpürgelik kısmında perdeli ve sivri kemerli pencereler, yuvarlak kemerli kapı alınlığında kabalar, taç kısmında ise vazodan çıkan çiçek motifleri bulunmaktadır. Mermer vaaz kürsüsü ise son derece sadedir. Yeni Camiye fotoğraflar Resim 2’de sunulmuştur. Cami 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Resim 2. Yeni Cami iç ve dış fotoğrafları

3.2. Yeni Cami Altındaki Vakıf Dükkanlar

Akçaabat ilçesi Orta Mahallede 960 ada 2 parselde yer alan, Yeni Cami avlusunun alt kotunda teşkil edilmiş altı adet kargir dükkân, “Yeni Camii Şerif Vakfı Şahsiyeti Maneviyesi “adına kayıtlıdır. Her ne kadar Yeni Cami için bir vakıf kaydına ulaşılmamışsa da bu dükkanların Yeni Caminin ihtiyaçlarının giderilmesi için oluşturulmuş bir akar niteliği olduğu ve bunu özgüler şekilde vakıf adı konulduğu görülmektedir. Bu bağlamda ruhu itibari ile Yeni Caminin vakıf kimliğini bütünler bir oluşumdur.

Vakıf dükkanlar yığma moloz duvarların üzerine oturtulmuş ray demirlerinin üzerine yapılmış ve sonradan betonarme ile de desteklenmiş tabliyeler ile üzeri kapatılmış taşınmazlardır. Akçaabat ilçesinin akar niteliğindeki iki taşınmazından biri olup halihazırda kiradadır. Eserlerin herhangi bir taşınmaz kültür varlığı kaydı bulunmamaktadır. Hali hazırda kirada bulunan taşınmazlara ait görsel Resim 3’te sunulmuştur.

Resim 3. Yeni Cami avlusu altındaki kargir altı adet dükkân görselleri

3.3. Orta Mahalle Camisi

Akçaabat ilçesi Orta Mahallede bulunan Orta Mahalle Camisi 2627 D-d pafta 969 ada 11 parselde yer almaktadır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait olan cami, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 04.09.1985 tarih ve 1426 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş olup eserin bağlantılı olduğu bir mazbut vakıf kaydına ulaşılamamıştır.

Ahşap olduğu düşünülen caminin yerine günümüzdeki 1807 tarihli cami yapılmıştır (Çalık, 2017: 96). Geç Dönem Osmanlı’daki köy camileri plan düzeninde kurgulanmış Orta Mahalle Camisi, kesme taş ve moloz taştan dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş ve ahşap çatı ile örtülmüştür. Kuzeydoğusunda sonradan eklenmiş yuvarlak gövdeli, tek şerefeli betonarme minaresi bulunmaktadır (Çalık, 2017: 96). Camiye minarenin eklendiği dönemde plan bakımından da yapı bazı müdahalelere maruz kalmıştır (Ataman, 2011: 15). 2015 yılı içerisinde Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyonu gerçekleştirilen Orta Mahalle Camisi, eklentilerinden arındırılmış, ilerideki bölümlerde detaylıca anlatılan restorasyon uygulamaları ile sit alanı olan Orta Mahallenin prestij yapılarından biri olarak ön plana çıkmıştır. Cami ibadete açık olup, fiilen kullanılmaktadır. Resim 4’te camiye ait, iç ve dış mekân görselleri sunulmuştur.

Resim 4. Orta Mahalle Camisi fotoğrafları

3.4. Dürbinar Camii

Trabzon İli Akçaabat İlçesi Dürbinar Mahallesi Hacimesut Sokak, 160 ada 14 parselde yer alan cami, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunun 18.12.1992 tarih ve 1506 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Çalık vd, 2016: 622). Eserin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir. Herhangi bir mazbut vakıfla bağlantısı kesinleştirilememiştir.

Akçaabat Dürbinar Mahallesi Camii, H. 1159/M.1743 yılında inşa edilmiş olup yapının orijinal kitabesi günümüze gelmediğinden banisi bilinmemektedir (Çalık, 2017: 105). Cami 1980'li yıllarda tadilat görmüş ve mimari bakımdan önemli değişikliklere uğramıştır. Restorasyon öncesi özgünlüğünü büyük ölçüde yitiren yapı, yöresel cami kimliğinden de uzaklaşmıştır (Bozal vd., 2011: 3).

Boyuna dikdörtgen planlı Dürbinar Mahallesi Camiinin beden duvarları, kesme ve moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Ortalama 70cm kalınlığında beden duvarının dışı sıralı moloz kaplama, içi moloz taş örgü ile teşkil edilmiştir. Pencereler ve son derece sade olmasına karşın silmeler cephelerde hareketliliği sağlayan unsurlardandır (Bozal vd., 2011: 4). Camiinin kuzeydoğusunda 1973 yılında yaptırılan çift şerefeli bir minare mevcuttur (Sümerkan vd., 1999: 1).

Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2013-2014 yıllarında gerçekleştirilen onarım kapsamında Koruma Kurulu onaylı projesine göre yapı eklentilerinden arındırılmış ve betonarme kubbesi yıkılarak ahşap çatılı hale dönüştürülmüştür. Hali hazırda ibadete açık olan eserin fotoğrafları Resim 5'te sunulmuştur.

Resim 5. Dürbinar Camisine ait dış ve iç mekân fotoğrafları

3.5. Mezarlık Camisi

Trabzon İli Akçaabat İlçesi Dürbinar Mahallesi Hacimesut Sokak, 154 ada 378 parselde 271,54 m2 taban alanına sahip Mezarlık Camii, 1935 tarihli Tesis Vakfı hükmüyle Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında bulunmaktadır. Eserin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir. Taşınmaz, yerindeki caminin yıkılıp betonarme olarak inşası ile meydana gelmiştir.

Kare planlı ana mekânın üzeri kubbe ile örtülü olan caminin kapalı son cemaat mekânı kubbesiz olarak düz dam ile kapatılmıştır. Yapının kuzeyinde son cemaat mekânı içinden çıkan iki adet betonarme minare bulunmaktadır. Yapı nitelsiz bir cami olup, özgün bir özelliği yoktur. Şehir merkezinde olduğundan cenaze ve mevlitler için de yoğun olarak kullanılan cami, kent yaşamının önemli bir parçası durumundadır. Resim 6’da Mezarlık Camisine ilişkin görseller sunulmuştur.

Resim 6. Mezarlık Camisine ait dış ve iç mekân fotoğrafları

3.6. Nefsipulathane Camisi

Nefsipulathane Camisi; Trabzon İli Akçaabat İlçesi Nefsipulathane Mahallesi 249 ada 1 parselinde, 547,12m2 taban alanına sahip alanda bulunmaktadır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 11.11.1982 tarih ve 3904 sayılı kararıyla, “Nefsi Pulathane camisinin onarımlar sonucu değiştiği halde minaresinin orijinal olması nedeniyle tescil edilmesine” karar verilmiş olsa da Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunun, 26.4.1988 tarih ve 19 sayılı kararı ile tescil kaydının kaldırılmasına karar vermiştir. Eserin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne aittir.

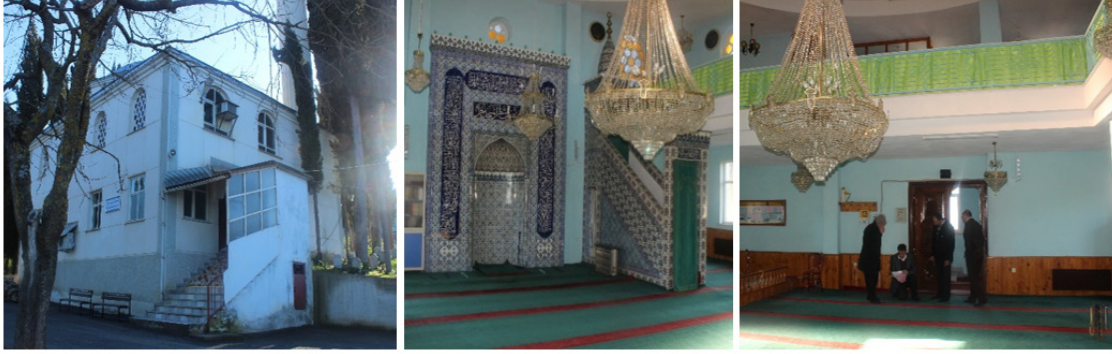
Moloz taştan yığma olarak yapılmış cami, ahşap çatı ile örtülü olup üzeri kiremit kaplıdır. Bu haliyle yöresel cami mimarisinin özelliklerini yansıtan bir yapı görünümündedir. Mihrap ve minberi benzer camilerdeki örneklerini andıran caminin başlıca bir özgün yanı bulunmamaktadır. Halihazırda bakımlı durumda olan caminin son cemaati kapalıdır. Caminin kuzey girişi sundurmalıdır. Yapının avlusu taş duvar ile çevrili olup, bu mekânda çay ocağı-okuma odası şeklinde düzenlenmiş bir yapı bulunmaktadır. Resim 7’de Nefsipulathane Camisine ait görseller sunulmuştur.

Resim 7. Nefsipulathane Camisine ait dış ve iç mekân fotoğrafları

3.7. Kavaklı Lazlar Camisi

Lazlar Camisi; Trabzon İli Akçaabat İlçesi Kavaklı Mahallesi 175 ada 14 parselinde, 162,56m² taban alanına sahiptir. Eserin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olup eski eser tescil kaydı bulunmamaktadır. Ana mekânı kareye yakın dikdörtgen planlı olan cami, betonarme olarak inşa edilmiştir. Ana mekân üzerinde tek büyük kubbe ile üzeri örtülüdür. Kuzey batısında betonarme minaresi mevcuttur. Esere ait görseller ve uydu görüntüsü Resim 8'de sunulmuştur.

Resim 8. Kavaklı Lazlar Camisine ait dış ve iç mekân fotoğrafları

3.8. Acısu Balıklı Yaylası Camisi

Trabzon Akçaabat Acısu Balıklı Yaylasında, 203 ada 2 parselde 3.152,05m²'lik geniş bir alan içinde bulunan Balıklı Yaylası Camisi, çevrenin en büyük camisidir. Betonarme olarak inşa edilmiş yapı kareye yakın merkezi planlı olup tek kubbeli ana mekân; bu mekânın kuzeyinde kapalı bir son cemaat mekânından oluşmuştur. Son Cemaat mekanının üzeri üç adet küçük kubbe ile örtülüdür. Betonarme mahfil katı "U" şeklinde düzenlenmiştir. Eserin güneybatısında iki şerefeli oldukça uzun betonarme minaresi bulunmaktadır. Camiye ait görseller Resim 9'da sunulmuştur.

Resim 9. Acısu Balıklı Yaylası Camisine Ait Dış ve İç Mekân Fotoğrafları

3.9. Orta Mahalle (Park Alanı) Arsa

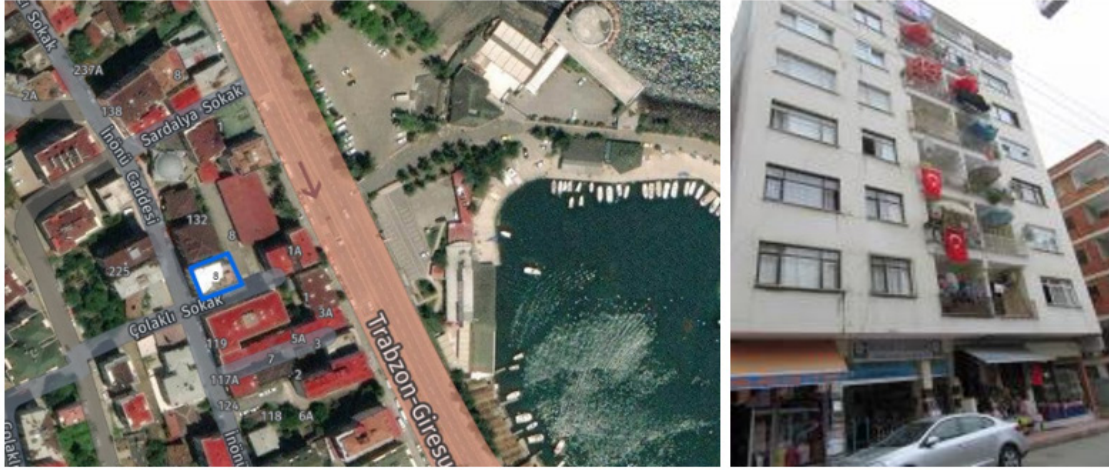
Akçaabat Yeni Cami yanında bulunan 961 ada 1 parselde bulunan 475,82m²'lik arsa Akçaabat'taki yapısız tek parsel olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Caminin batısında yer alan ve eğimli bir araziye sahip taşınmaz, imar planlarında park vasfı ile işlidir. Bu bağlamda Vakıflar Genel Müdürlüğüne yatırım amaçlı değerlendirilme imkânı bulunmamakta olup, ilgili belediyesince işlem yapılması beklenmektedir. Taşınmaza ait görseller Resim 10'da sunulmuştur.

Resim 10. 961 Ada 1 Parsele ait fotoğraflar

3.10. Çolaklı Mahallesi Apartman Dairesi

Trabzon Akçaabat Çolaklı Mahallesi 1009 ada 8 parselde kayıtlı 301,33 m2 taban alanına sahip parselde inşa edilmiş betonarme 8 katlı binanın 1 dairesi Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlıdır. Söz konusu taşınmaz 657 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan Şehzade selim Orta Yüksek Eğitim ve Kültür Vakfından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmiş bulunan bir apartman dairesidir. Halihazırda kira altında olup, gelir getirici bir mülk konumundadır. Taşınmaza ait görseller Resim 11'de sunulmuştur.

Resim 11. 1009 Ada 8 Parsele ait fotoğraflar

4. Akçaabat Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyonları

Akçaabat ilçesinde bulunan ve eski eser özelliği gösteren ü ç adet taşınmaz bulunmaktadır. Bunlar Yeni Cami, Dürbinar Camisi ve Orta Mahalle Camisi'dir. Bu taşınmazların yakın geçmişte Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan restorasyonlarında gerçekleşen müdahaleleri aşağıda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

4.1. Akçaabat Yeni Camisi

Yapım tekniği ve üslubu ile döneminin özelliklerini gösteren Akçaabat Yeni Camisi, ilçenin merkezinde yoğunluğun oldukça fazla olduğu bir alanda bulunmaktadır. 1970'li yıllarda onarım gördüğü bilinen eser, gelişen restorasyon anlayışı ile 2006-2007 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restorasyona alınmıştır. Genel durumu kabul edilebilir seviyede olan eserde ağırlıklı uygulamalar çevre düzenlemesi ve iç sıva- kalem işleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Eserin restorasyon öncesine ait görselleri Resim 12'de sunulmuştur.

Resim 12. Yeni Cami restorasyon öncesine ait fotoğraflar

Restorasyon Uygulamaları

Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2007 yılında tamamlanan restorasyon çalışmaları kapsamında camide aşağıdaki sıralanan müdahaleler yapılmıştır:

- Caminin son cemaatinin alüminyum kaplamaları sökülmüş, son cemaat özgün açık haline dönüştürülmüştür.
- Cami cephelerinde yüzey temizliği yapılarak çürüyen taşlar yenilenmiştir.
- Kubbede kurşun örtüde bozulmuş olan kısımlar kaldırılmış ve kurşun örtüleri yenilenmiştir.
- Kalem işlerinin estampajları alınmış, cami kubbeleri hariç bozuk ve çimento esaslı iç sıvalar sökülerek yenilenmiştir.
- Kalem işi yapılacak satırlarda alçı zemin hazırlanarak toprak boya ile alınan estampajlar doğrultusunda kalem işleri yenilenmiştir.
- Ahşap döşeme yenilenmiştir.
- Mihrap, minber ve kürsüde yüzey temizliği yapılmıştır.
- Minarede yüzey temizliği yapılmış, çürüyen taşlar yenilenmiştir.
- Cami güneydoğusunda zemin altı kotuna betonarme WC-Şadırvan teşkil edilmiş ve avluda çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Restorasyon sürecine ilişkin görseller Resim 13'te sunulmuştur.

Resim 13. Yeni Cami Restorasyon Aşamasına Ait Fotoğraflar

Resim 14. Yeni Cami restorasyon sonrasına ait fotoğraflar

4.2. Trabzon Akçaabat Dürbinar Mahallesi Camisi

Akçaabat Dürbinar Mahallesi Camisi, yapılan restorasyon uygulamaları ile çehresi en fazla değişen eserlerden biridir. Restorasyondan önce yoğun müdahale görmüş yapı, orijinal kimliğinden oldukça uzak bir görüntü sergilemekteydi. Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2013-2014 yıllarında gerçekleştirilen onarım kapsamında Koruma Kurulu onaylı projesine göre yapı eklentilerinden arındırılmış ve betonarme kubbesi yıkılarak ahşap çatılı hale dönüştürülmüştür. Eserin 2013-2014 yılları restorasyon öncesi halini gösterir fotoğraflar Resim 15'te sunulmuştur.

Resim 15. Dürbinar Camisinin restorasyon öncesine ait görüntüler

Restorasyon Uygulamaları

Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2013-2014 yıllarında tamamlanan restorasyon çalışmaları kapsamında camide aşağıdaki sıralanan müdahaleler yapılmıştır:

- Eklenti betonarme son cemaat mekânı, mahfil katı ve kubbe yıkılarak yapıdan arındırılmış, çatı ahşap olarak inşa edilmiştir. Son cemaat mekânı projesi doğrultusunda taş sütunlar üzerinde oluşturulan bağdadi kemerler ile oluşturulmuştur.
- Özgünü ahşap olan, mahfile çıkış merdiveni, yer döşemesi, pencere doğramaları, tavan kaplamaları ve minberi yeniden ahşap olarak teşkil edilmiştir.
- Yapının kuzey cephesi, projesine göre eklentilerinden arındırılmış ve kuzey cephe duvarı tamamlanmıştır.
- Yonutaşı mihrap yağlı boyalardan arındırılmış ve orijinal taş öğeler ortaya çıkarılmıştır.
- Camideki çimentolu iç sıva horasan sıva olarak yenilenmiş, dış cepheleri sıvadan arındırılmış, temizlik ve derz yapılarak orijinal taş doku ortaya çıkarılmıştır.
- Taş elemanların bozuk olanları çürütülerek yenilenmiştir.
- Betonarme minare boyanmış, külahı kurşun kaplanmıştır.
- Caminin doğusunda zemin altında tuvalet yerleştirilmiş, avluda şadırvan çözülmüş ve çevre düzenlemesi yapılmıştır.
- Elektrik tesisatı çevre aydınlatmaları yenilenmiştir.

Dürbinar Camisinin restorasyonuna ilişkin görüntüler Resim 16’da sunulmuştur.

Resim 16. Dürbinar Camisi restorasyonuna ait görüntüler

Resim 17. Dürbinar Camisi Restorasyon Sonrasına Ait Dış ve İç Mekân Fotoğrafları

4.3. Trabzon Akçaabat Orta Mahalle Camisi

Akçaabat Orta Mahalle, sit alanı olarak da tescil edilmiş Akçaabat'ın eski yerleşiminin olduğu ve özgün yapılarla önemli bir kültür varlığı özelliği gösteren bir alandır. Bu alanda bulunan Orta Mahalle Camisi de estetik ve özgünlük olarak bulunduğu alanı tamamlayan bir yapı durumundadır. 2015 yılında Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğüne gerçekleştirilen restorasyonundan önce çeşitli bilinçsiz müdahaleler görmüş olun yapı restorasyondan sonraki durumu ile alanda kullanımının yanında önemli bir gezinti ögesi olarak da ortaya çıkmıştır. Resim 18'de restorasyon öncesi camiye ait, iç ve dış mekân görselleri sunulmuştur.

Resim 18. Orta Mahalle Camisi restorasyon öncesi fotoğrafları

Restorasyon Uygulamaları

Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2015 yılında tamamlanan restorasyon çalışmaları kapsamında camide aşağıdaki sıralanan müdahaleler yapılmıştır.

- Caminin çatı kiremit kaplamaları toplanmış, ahşap çatının bozuk öğeleri sökülerek tahkimat yapılmıştır. Ahşap çatının üzerine bitümlü kiremit altı levhası serilerek üzerine oluklu klasik kiremit döşenmiştir. Çatı arasında döşeme üzerine 10 cm kalınlıkta camyünü şilte ile ısı yalıtımı yapılmış, saçak alın tahtaları sökülerek orijinali doğrultusunda sert ağaçtan yenilenmiştir. Çatıda galvanizli çekme sacdan yağmur olukları ve iniş boruları yapılmıştır.
- Caminin son cemaat mekanının kapatılmış kısmı açılarak restorasyon projesindeki şekilde düzenlenmiştir.
- Cami çevresinde drenaj uygulaması yapılmıştır.
- Pencere doğramaları sert ağaçtan yenilenmiştir.
- Dış cephedeki sıvalı yüzeyler raspa edilmiş orijinal taş doku ortaya çıkarılmıştır. Taş yüzeylerde yüzey temizlikleri yapılmış, derzler horasan harcı ile yapılmış ve bozuk taşlar çürütülerek yenilenmiştir.
- Yağlı boya kaplı ahşap tavan raspa edilmiş ancak tavanının tamamen çürümüş ve kurtlanmış olduğu belirlenmiştir. Bu itibarla ahşap tavan kaplaması sökülerek, orijinal örneği doğrultusunda harim tavanı yenilenmiştir.
- Mahfil altı tavanın ahşaplarının yapılan raspa neticesinde sağlıklı olduğu belirlenmiş olup yalnızca bozuk çıtaları yenilenmiş ve raspa yapılarak korunmuştur.
- Ahşap döşeme sökülerek, bozuk öğeler sert ağaçtan kirişli ahşap döşeme yenilenmiştir.
- Ahşap mihrabın taş kısımları boyadan arındırılmış bozuk taşlar değiştirilmiş, alçı kısımları ise elden geçirilmiştir.
- Ahşap minber ıslah edilerek korunmuş, niteliksiz kürsü yenilenmiştir.

- Ahşap işlemeli kapıda itina ile boya raspası yapılarak ıslah edilerek korunmuştur.
- Cami beden duvarlarındaki çimento esaslı sıvalar raspa edilerek horasan harcı ile yenilenmiştir.
- Betonarme minarenin sıva tamiratları yapılarak silikon esaslı grenli boya ile yeniden boyanmış, külâhı kurşun ile kaplanmıştır.
- Caminin batısında avlu altında yer alan mekânda restorasyon projesine göre müstemilat yapılmıştır. Bu kapsamda erkek ve kadın tuvaletleri, abdest alma mekanları, çay ocağı ve depo mekanları oluşturulmuştur. Avlu alanında taş kaplama, ferforje korkuluklar şadırvan düzenlemeleri ile çevre düzenlemesi tamamlanmıştır.
- Elektrik tesisatı ve çevre aydınlatmalar yenilenmiştir.

Orta Mahalle Camisinin restorasyon süreçlerini gösterir görseller Resim 19'da sunulmuştur.

Resim 19. Orta Mahalle Camisi restorasyon süreci görselleri

Resim 20. Orta Mahalle Camisi restorasyon sonrası görüntüleri

5. Değerlendirme

Trabzon İli Akçaabat İlçesi vakıf kayıtlarının irdelendiği, vakıf taşınmaz envanterinin ortaya koyulduğu ve restorasyonu yapılmış vakıf kültür varlıklarının incelendiği çalışma kapsamında elde edilen bulgu, bilgi ve incelemeler neticesinde öne çıkan birtakım hususlar ile ilgili değerlendirmeler bu bölüm kapsamında yapılmıştır.

Akçaabat ilçesi nüfus ve ekonomik şartlar itibari ile Trabzon'un önde gelen ilçelerinden biri olduğu gibi ildeki vakıf kayıtlarının sayıları dikkate alındığında da önde bir rol üstlenmektedir. Trabzon ilinde Medeni Kanun kapsamındaki vakıflar dışında ulaşılmış toplam 1170 Vakıf kaydının 150'sinin Akçaabat ilçesinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Ortahisar (Merkez ilçe) ve Of İlçesinden sonra en fazla vakıf kaydına sahip üçüncü ilçe konumundadır.

Akçaabat'taki vakıf kayıtlarının 141'i mazbut; 9'u ise tesis vakfı şeklindedir. 150 vakıf kaydının 7 tanesinin para vakfı olduğu görülmektedir. İlçenin kaydına ulaşılmış en eski vakıf kaydı ise; 1659 tarihli "Osman Bin Sadullah Vakfı"dır. Bu kaydın Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde vakfiyesi, şahsiyet kaydı ve zabıt kararları mevcuttur.

İlçedeki Vakıf kayıtları 1800 yılına kadar 2 adet iken; 1801-1950 yılları arasında 142 adettir. Vakıf kayıtlarına ulaşmada en sık rastlanılan belgenin Şahsiyet Kaydı olduğu, bu belgeyi atik esas ve vakfiye belgelerinin takip ettiği görülmüştür.

Akçaabat ilçesinde 7 adeti para vakfı olmak üzere 150 adet vakıf kaydına ulaşılyorken günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetimi ve temsilindeki taşınmaz sayısı yalnızca 10 adet olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıfların kendi kimliklerinin geleceğe ulaşmasındaki en önemli rolleri mülkiyetlerine düşmektedir. Zira para vakıflarının haricinde vakıf kavramı doğrudan mülkiyetlerin hayra özgülenmesini içerdiğinden ortada mülkiyet kalmadığında sistem de bu durumdan zarar görmektedir. Özellikle 19. Yüzyıldan sonra başlayan Osmanlı Devleti'nin zor süreçleri; askeri alanda olduğu gibi sosyal alanda da olumsuz etkileri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu durum vakıf sistemini de doğrudan etkilemiş, sistem kendini ne kadar korumaya çalışsa da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Cumhuriyet döneminde

ise özellikle kadaastro ve tapulama çalışmalarında birçok vakfın mülkiyetlerinin bilinçli, art niyetli ya da bazı bilinçsiz müdahaleler neticesinde kaybolduğu görülmektedir. Her ne kadar, eski eser taşınmaların 5737 Sayılı Vakıflar Kanunun 30. Maddesinde “Vakıf yoluyla meydana gelip de her ne suretle olursa olsun hazine, belediye, özel idarelerin veya köy tüzel kişiliğinin mülkiyetine geçmiş vakıf kültür varlıkları mazbut vakfına devrolunur.” hükmü çerçevesinde vakfı adına devrine imkân veren bir düzenleme olsa da kadaastro kanunun rijit yaklaşımları, vakıf kaydı olduğu bilinen taşınmaların mazbut vakfı adına kaydına imkân vermemektedir. Bu durumda taşınmazların vakıf kaydı bulunsa da eski eser olmaması ya da şahıs mülkiyetlerinde olması durumunda yapılabilecek bir işlem bulunmamaktadır. Bu durum ayrıntılı şekilde incelenip, taşınmazların mazbut vakfı adına devredilmesi ve vakfın hayır işlerinin yürütülmesi adına mevzuat çalışması yapılması gerekli olarak değerlendirilmektedir.

Akçaabat ilçesinde günümüze ulaşmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Mazbut Vakıflara ait 10 adet taşınmaz bulunmaktadır. Bunlardan 3 adeti taşınmaz kültür varlığı olan cami; 4 adeti taşınmaz kültür varlığı özelliği göstermeyen cami, 1 adet içinde dükkanları bulunan bir taşınmaz, 1 adet boş, imarı park vasfında arsa, 1 adet de apartman dairesidir. Taşınmazların 657 sayılı KHK kapsamında kapatılan vakıftan gelen apartman dairesi dışında; yalnızca 1 taşınmazının gelir getirici akar cinsinden taşınmaz olduğu diğer taşınmaların ise hayrat vasfında taşınmalar olduğu görülmektedir. Vakıf sistematiğinde hayrat öğelerin muhakkak akar taşınmalarla desteklendiği düşünülürse; günümüze ulaşan Vakıf taşınmaların dahi birçok akar vasfındaki öğelerinin de yukarıda belirtilen durumlar paralelinde Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarına ulaşamadığı görülmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü envanterindeki eski eserlerin yaşatılması ve gelecek nesillere güvenle aktarılması konusundaki çalışmalarını özellikle iki binli yıllarda artan bir ivmeyle sürdürmektedir. Son yıllarda ülkenin her yanında ve ülke sınırları dışındaki bazı ülkelerdeki ecdat yadigârı vakıf eserlerin restorasyonu modern restorasyon anlayışı ve uzman ekiplerle sürdürülmektedir. Bu bağlamda inceleme konusu Akçaabat İlçesinde bulunan Yeni Cami 2007, Dürbinar Camisi 2013-2014; Orta Mahalle Camisi de 2015 yılında restorasyona tabi tutulmuşlardır. Yapılan restorasyonların ana ilkeleri, eserleri özgün niteliğine kavuşturarak korumak ve halkın daha etkin ve verimli kullanımına olanak sağlamak olduğu görülen restorasyonların, tüm restorasyonlarda olduğu gibi eleştirilebilecek yönleri olsa da genellikle başarılı uygulamalar olduğu değerlendiriyoruz. Bu bağlamda, özellikle camilerin son cemaat mekanlarının açılması ve yoğun yağmur riski altındaki cami girişlerinin korumasız bırakılması kullanıcılar tarafından en fazla eleştiri alan kısım olarak görülmektedir. Kullanıcı taleplerinden daha da önemli olarak eserlerin güvenlikleri ve sağlıkları için de özel çözümler gerektiren durumlarla karşılaşmaktadır. Yoğun yağmur ve kar etkisi altında kalan son cemaatlerde mevcut, özellikli taş-ahşap elemanlar, kalem işi süslemeler gibi öğelerin korunması; kimi zaman nispeten ücra mahallerdeki taşınmazların kötü niyetli kişilerin zarar vermesinden korunması gibi gereksinimler karşılaşılabilen sorunlardandır. Bu bağlamda eserlerin korunması ve olası zararlı müdahalelerin önüne geçilmesi adına son cemaat mekanlarının kapatılması konusundaki Koruma Yüksek Kurulu ilke kararının gözden geçirilmesi ve sınır şartlarının yeniden ilke kararlarıyla belirlenerek alternatiflere imkân sağlamasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

6. Sonuç Ve Öneriler

Trabzon İli Akçaabat ilçesinde, Medeni Kanun’a göre kurulmuş vakıfların dışındaki, Vakıf kayıtlarının, Vakıf taşınmaz envanterinin ve ilçedeki vakıf kültür varlıklarında iki binli yıllarda yapılan restorasyonların incelendiği çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

- Akçaabat ilçesinde vakfiyeler, şahsiyet kayıtları, atik esas, zabıt kararı ve diğer belgeler ışığında

ulaşılabilmiş 150 adet vakıf kaydı bulunmaktadır.

- Vakıf kayıtlarının 141 adeti mazbut, 9 adeti tesis vakfı statüsündedir.
- Vakıf kayıtlarının 9 tanesi para vakfı özelliğindedir.
- Vakıf kayıtlarının tarihleri; 1651-1800 yılları arası 2; 1801-1851 yılları arası 47; 1851-1900 yılları arası 58 ve 1901-1950 yılları arası 37 adet olarak belirlenmiştir.
- Vakıf kayıtlarına esas belgelerden en fazla ulaşılmış olan 135 adet ile şahsiyet kaydı; 78 adet ile atık esas, 46 adet ile vakfiye, 5 adet ile zabıt kararı, 2 adet ile arıza ve 1 adet ile de belge vasfındaki belgelerdir.
- Çalışmanın hazırlandığı tarih itibarı ile Akçaabat ilçesinde 10 adet vakıf taşınmaz bulunmaktadır. Bunlardan 3 tanesi vakıf kültür varlığı özelliği gösteren cami; 4 tanesi yeni cami, 1 tanesi gelir getirici dükkanlar içeren taşınmaz, 1 tanesi imarı park vasıflı boş arsa, 1 tane de apartman dairesidir.
- İlçedeki vakıf kültür varlıklarından Yeni Cami 2007 yılında; Dürbinar Camisi 2013-2014 yıllarında; Orta Mahalle Camisi 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.
- Restorasyonlar, ilçenin kültür envanterinin ortaya çıkarılmasında öne çıkan eserler olarak katkı sağlamıştır.
- Vakıf kayıtlarının sayısı, vakfiyelerde belirtilen taşınmalar ve vakıf kavramının içerdiği gayrimenkul tasarrufları dikkate alındığında yüzlerce Vakıf taşınmazın günümüze Vakıfları ile ilişkili olarak ulaşmadığı görülmüştür.
- Çalışma kapsamında ilçenin vakıf kayıtları derlenmiş ve irdelenmiş, vakıf taşınmaz envanteri listelenmiştir.
- Vakıf kültür varlıkları olan camilerdeki restorasyon müdahaleleri ortaya konularak bu anlamda gelecekteki çalışmalara, uygulama kararlarına ve araştırmalara kaynak görevi üstlenmiştir.

Yapılan çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar ve yapılan değerlendirmeler neticesinde aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Geçmişteki vakıf kayıtlarından anlaşılan ancak günümüze ulaşması konusunda oldukça fazla sıkıntı olan vakıf taşınmazlarının tespit edilenlerinin mazbut vakfı adına kaydının yapılması hususunda mevzuat çalışması yapılması gereklidir. Bu çalışma özellikle kamu elindeki eski eser olmayan taşınmazların vakfı tarafından satış kaydı olmayanların devri ile başlaması gerekliliği düşünülmektedir.
- Vakıf taşınmazların kayıtları ile ilgili daha geniş çalışmaların yapılması, kayıtları bulunan taşınmazların kamuoyuyla paylaşarak bu taşınmazların aslına rücu etmesinde bir kamuoyu oluşturulması önemli görülmektedir.
- Yalnızca vakıf kayıtları ve taşınmazların mazbut vakfı adına rücu etmesi değil aynı zamanda mazbut vakıfların hayır şartlarının da gereğinin yapılması konusunda çalışmalar yürütülmelidir.
- Vakıf kültür varlıklarının restorasyonları sürecinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olan cami son cemaatlerinin kapatılmasını her durumda reddeden ilke kararının gözden geçirilmesi ve sınır şartlarının yeniden ilke kararlarıyla belirlenerek, özel şartlara göre çözümlere olanak sağlayan düzenlemelerin hayata geçirilmesi önemli görülmektedir.
- Vakıf kayıtlarının araştırılması, envanter çalışmalarının yapılması ve yayınlanması ile vakıf kültür varlıklarının restorasyonları hakkında yayınların yapılması, vakıf kavramı ve bilinirliğinin düzeyinin artırılması için gereklidir.

Kaynaklar

- Ataman, Mukaddes (2011). Trabzon Akçaabat Orta Mahalle Camii Eski Eser Proje Raporları. Trabzon.
- Aygün, Necmettin ve Turan Açık ve Eyyub Şimşek (2019). *Trabzon Hurufat Defterleri Vakıflar ve Görevlileri (1691-1835)*. Serander Yayınları. Ankara.
- Bozal, Miraç ve Yıldırım, S. (2011). Trabzon Akçaabat Dürbinar Camii Eski Eser Raporları. Trabzon.
- Çalık, İsmet, ve Alemdar Bayraktar ve Temel Türker (2016). “Betonarme Kubbelerin Yığma Taş Duvarlı Camilerin Dinamik Davranışına Etkisinin Çevresel Titreşim Yöntemiyle İncelenmesi”. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 31(3), 621-630.
- Çalık, İsmet (2017). *Tarihi Cami ve Minarelerin Deneysel Dinamik Karakteristiklerinin Belirlenmesi ve Restorasyon Etkilerinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Demirtaş, Hasan (2012). “Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurufat Defterleri: Kangırı Örneği”. *Vakıflar Dergisi*, (37), 47-92.
- Dinç, Süleyman (2013). *Fetihten Günümüze Trabzon Vakıfları*. İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- EVOS (2020). Elektronik Vakıf Otomasyon Sistemi. Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Özcan, Tahsin (2010). *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*. Türkiye Finans Kültür Yayınları. İstanbul.
- Özdemir, Gazi (2018). “XVIII. Yüzyıl Akçaabat Kaza Merkezi Yaygın Eğitim Kurumları”. *Uluslararası Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu*. Akçaabat, Trabzon. 321-328.
- Öztürk, Nazif (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul.
- Sümerkan, Mustafa Reşat ve İbrahim Okman (1999). *Kültür Varlıklarıyla Trabzon*. C.1. T.C. Trabzon Valiliği Kültür Müdürlüğü Yayınları. Trabzon.
- <http://www.akcaabat.gov.tr> (05.10.2020)